

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ «УНІВЕРСУМ»

Циклова комісія природничих дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ

_____ 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ ТА ОСНОВИ МЕДИЦИНИ

для студентів

спеціальності

024 Хореографія

освітньо-професійної програми

Хореографія

освітньо-професійного ступеня

фаховий молодший бакалавр

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти

Програма № 1234

Жильцов
(підпис) (прізвище, ініціали)

« _____ » 20 23 р.

Київ-2023

РОЗРОБНИК:

Камінецька Анна Романівна, викладач циклової комісії природничих дисциплін Фахового коледжу «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка.

ВИКЛАДАЧ:

Камінецька Анна Романівна, викладач циклової комісії природничих дисциплін Фахового коледжу «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засідання циклової комісії природничих дисциплін.

Протокол від «30» серпня 20__ р. № 1
Голова циклової комісії [підпис] Людмила ГЛУХЕНЬКА

Робочу програму перевірено

«   »   20__ р.

Заступник директора з навчально-методичної роботи [підпис] Оксана ГОЛОВЧАНСЬКА

Заступник директора з навчальної роботи [підпис] Яніна КАРЛІНСЬКА

Пролонговано

на 2023 /2024 н.р. ([підпис]), «30» 08 2023 р., протокол № 1
на 20__ /20__ н.р. (____), «   » _____ 20__ р., протокол № _____
на 20__ /20__ н.р. (____), «   » _____ 20__ р., протокол № _____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни
	денна форма навчання
Вид дисципліни	обов'язкова
Мова викладання, навчання, оцінювання	українська
Загальний обсяг кредитів/годин	3/90
Курс	3
Семестр	6
Кількість змістових модулів з розподілом:	3
Обсяг кредитів	3
Обсяг годин, в тому числі:	90
Аудиторні	42
Модульний контроль	6
Самостійна робота	42
Форма семестрового контролю	Екзамен (6 семестр)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни є оволодіння майбутніми спеціалістами комплексом знань, умінь та навичок, які б сприяли формуванню здоров'язбережувальної компетентності; утвердженню ціннісного ставлення до життя і здоров'я, їхньому фізичному, соціальному, психічному і духовному розвитку.

Завдання курсу:

1. Засвоїти завдання анатомії та фізіології, анатомічну термінологію;
2. Вивчити анатомічну будову та функції формуючих, регулюючих органів, аналізаторів, покривів організму та ін.;
3. Розкрити особливості філогенезу та онтогенезу систем організму людини.
4. Оволодіти елементарними знаннями про причини патологій та хвороб усіх систем організму людини та зрозуміти способи їх профілактики;
5. Опанувати навички реанімаційних заходів (долікарська допомога) в загрозованих для життя станах при травмах та нещасних випадках.

У студентів мають бути сформовані такі компетентності:

Інтегральна компетентність:

- Здатність особи самостійно виконувати складні спеціалізовані виробничі чи навчальні завдання в галузі хореографічного мистецтва та/або у процесі навчання, нести відповідальність за результати своєї діяльності та діяльності інших осіб у певних ситуаціях.

Загальні компетентності:

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (уміння аналізувати, знаходити шляхи розв'язання проблем, вирішувати конкретні завдання).
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (уміння сприймати інформацію, обробляти та засвоювати її, аналізувати власний рівень знань) та спроможність демонструвати й застосовувати їх у професійній діяльності.
- Спроможність спілкуватися українською та іноземною мовами як усно, так і письмово. Здатність до критичного мислення, активної пізнавальної діяльності, розвитку загальнокультурного та професійного рівня.
- Здатність володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, спроможність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.
- Здатність генерувати нові ідеї, виявляти ініціативу, наполегливість щодо вирішення поставлених завдань, спроможність працювати як в команді, так і самостійно.

Фахові компетентності спеціальності

ФК-1	Володіння базовими знаннями з педагогіки, психології, анатомії, фізіології й основ медицини та вміння їх застосовувати в педагогічно-мистецькій діяльності.
------	---

ФК-8	Володіння формами організації хореографічної діяльності дітей різних вікових категорій.
------	---

- ✓ Володіння базовими знаннями з анатомії, фізіології й основ медицини та вміння їх застосовувати в педагогічно-мистецькій діяльності;
- ✓ Здатність аналізувати класичні системи навчання і виховання; розуміння шляхів практичного застосування освітніх технологій; готовність застосовувати сучасні методики і технології для забезпечення якості освітнього процесу в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.
- ✓ знання анатомічної будови організму людини;
- ✓ знання структурних та функціональних особливостей систем організму людини;
- ✓ розуміння необхідності дотримання правил особистої гігієни;
- ✓ знання основ профілактики різних захворювань;
- ✓ мотивація здорового способу життя;
- ✓ уміння протистояти шкідливим впливам соціального середовища;
- ✓ прагнення до фізичного вдосконалення; самостійне складання та дотримання режиму дня;
- ✓ чітке усвідомлення необхідності фізичної культури як засобу здоров'я, відсутність шкідливих звичок.

Вивчення студентами навчальної дисципліни «Анатомія, фізіологія та основи медицини» завершується екзаменом.

3. Програмні результати навчання

ПРН-6	Володіти методикою організації та керівництва дитячим хореографічним колективом.
ПРН-7	Застосовувати базові знання з історії України, основ філософських знань, іноземної мови, педагогіки та психології, анатомії, фізіології та основ медицини в професійній діяльності.
ПРН-17	Демонструвати розуміння основних засад охорони праці й безпеки життєдіяльності та їх застосування, необхідності та дотримання норм здорового способу життя.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Анатомія, фізіологія та основи медицини» студенти:

Фахівці з хореографії повинні використовувати набуті знання, уміння та навички в практичній діяльності та повсякденному житті:

- Демонструвати розуміння основних засад охорони праці й безпеки життєдіяльності та їх застосування, необхідності та дотримання норм здорового способу життя.
- Розпізнавати та розрізняти складові частини органів та систем організму людини;
- Розуміти взаємозв'язки анатомічної будови та відповідних функцій органів та систем в організмі людини;
- Графічно зображати будови органів та анатомічно-функціонального взаємозв'язку між ними;
- Розуміти основи надання першої домедичної допомоги у разі загрозливих для життя станів, нещасних випадків та травм;
- Визначати основні чинники формування здорового способу життя;
- Розуміти анатомічну будову формуючих, регулюючих, репродуктивну системи, органів чуття, покривів організму;
- Фізіологічні особливості процесів дихання, травлення, обміну речовин, терморегуляції, виділення в регуляції і узгодженості функцій організму людини та взаємозв'язку організму з навколишнім середовищем;
- Володіти технікою надання домедичної допомоги в загрозливих для життя станах;
- Аналізувати причини захворювань та прогнозувати методи профілактики хвороб та патологій;
- Застосовувати базові знання анатомії, фізіології та основ медицини в професійній діяльності.
- Демонструвати розуміння необхідності та дотримання норм здорового способу життя.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва змістовних модулів та тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Лекції	Практичні	Семінари	Модульний контроль	Самостійна	Підготовка до екзамену
Змістовий модуль 1. Вступ у анатомію та фізіологію. Вчення про кістки та м'язи							
Тема 1. Значення анатомії, фізіології у хореографії. Загальний огляд будови і функцій організму.	3	2				1	
Тема 2. Будова опорно-рухового апарату. Профілактика та перша домедична допомога при травмах та нещасних випадках.	9	2	2	2	2	1	
Разом	12	4	2	2	2	2	
Змістовий модуль 2. Вчення про внутрішні органи (спланхнологія)							
Тема 3 Внутрішнє середовище організму. Кров: її функції та склад.	3	2				1	
Тема 4 Особливості будови і функції серцево – судинної системи	6	2	2			2	
Тема 5 Особливості будови і функції органів дихання. Перша допомога при розладах дихання.	5	2	2			1	
Тема 6 Анатомо-фізіологічні особливості органів травної системи. Профілактика захворювань шлунково-кишкового тракту.	8	4		2		2	
Тема 7 Особливості видільної системи людини. Профілактика хвороб видільної системи та шкіри.	5	2	2			1	
Тема 8. Органи внутрішньої секреції. Вплив гормонів на ріст і розвиток організму.	9	4		2	2	1	
Разом	36	16	6	4	2	8	
Змістовий модуль 3. Біологічні основи поведінки людини. Вища нервова діяльність. Анатомія і фізіологія аналізаторів.							
Тема 9 Анатомія і фізіологія нервової системи. Вища нервова діяльність.	5	2		2		1	
Тема 10 Анатомія і фізіологія аналізаторів	7	2		2	2	1	
Разом	12	4		4	2	2	
						12	30
Разом	90	24	8	10	6	42	

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Вступ у анатомію та фізіологію. Вчення про кістки та м'язи.

Тема 1. Вступ. Значення анатомії, фізіології у хореографії.

Загальний огляд будови і функцій організму. Визначення анатомії, фізіології, характеристика опорно-рухової, м'язевої, видільної, нервової та ендокринної систем. Встановлення зв'язку між будовою та виконуваними функціями систем організму.

Ключові поняття: анатомія, фізіологія, гігієна, тканина, орган, система органів.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;7;8

Тема 2. Будова опорно-рухового апарату. Профілактика та перша домедична допомога при травмах та нещасних випадках.

Анатомо-фізіологічні особливості опорно-рухового апарату, будова кісток і м'язів, роль фізичних вправ у формуванні скелету і м'язів, вплив харчування на розвиток м'язевої системи, поняття про ДМД при переломах і вивихах.

Ключові поняття: хондріон, кістка, міоцит, сухожилок, черевце, остеохондроз, остеопороз, лордоз, кефоз, сколіоз, суглоб, перелом, вивих.

Практична робота №1 Вивчення будови опорно-рухового апарату.

Семінар 1: Профілактика та перша допомога при травматичних та нещасних випадках.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;8

Змістовий модуль II.

Вчення про внутрішні органи (спланхнологія)

Тема 3. Внутрішнє середовище організму. Кров: її функції та склад.

Анатомо-фізіологічні особливості кровотворення, склад крові, будова плазми крові, будова формених елементів, поняття про згортання крові, вікові зміни у системі крові.

Ключові поняття: гемопоез, плазма, еритроцит, лейкоцит, тромбоцит, група крові, резус-фактор, донор, реципієнт.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;8

Тема 4. Профілактика та перша домедична допомога при серцево-судинних захворюваннях і кровотечах.

Анатомо-фізіологічні особливості серцево-судинної системи, вікові зміни в серцево-судинній системі, автоматія серця, серцевий цикл, поняття про тиск крові, велике та мале коло кровообігу, ДМД при різних видах кровотеч.

Ключові поняття: систолічний об'єм крові, аорта, вена, артерія, капіляр, артеріальний тиск, передсердя, шлуночки, пульс, кровотеча, джгут, закрутка, переливання крові.

Практична робота №2 Профілактика та перша допомога при серцево-судинних захворюваннях.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;8

Тема 5. Особливості будови і функції органів дихання. Перша допомога при розладах дихання.

Анатомо-фізіологічні особливості органів дихання, зв'язок будови і функції органів дихання, вікові зміни органів дихання, гуморальна та нервова регуляція дихання,

газообмін між середовищем та легенями, легенями та кров'ю, розлади дихання хвороби дихальної системи.

Ключові поняття: легені, бронхи, трахея, гортань, альвеоли, гіпоксія, пневмоторакс, туберкульоз, вдих, видих, діафрагма, штучне дихання.

Практична робота №3. Особливості будови і функції органів дихання. Перша допомога при розладах дихання.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;8

Тема 6. Анатомо-фізіологічні особливості органів травної системи. Харчування і здоров'я людини. Профілактика захворювань шлунково-кишкового тракту.

Анатомо-фізіологічні особливості травної системи, вікові зміни в органах травлення, зв'язок будови шлунку і кишківника у зв'язку з виконуваними функціями, роль травних залоз у травленні, порушення в травній системі в зв'язку з неправильним харчуванням, поняття про обмін речовин та енергії, методи профілактики хвороб ШКТ.

Ключові поняття: ферменти, вітаміни, шлунковий сік, війчастий епітелій, печінка, підшлункова залоза, білки, жири, вуглеводи, отруєння, виразка.

Семінар №2. Вивчення будови органів ШКТ. Харчування і здоров'я людини.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;8

Тема 7. Морфо-функціональні особливості видільної системи людини. Профілактика хвороб видільної системи та шкіри.

Особливості видільної системи в зв'язку з виконуваними функціями, вікові зміни у видільній системі, механізм сечоутворення, порушення роботи видільної системи, регуляція добового діурезу, видільна функція шкіри.

Ключові поняття: діурез, енурез, нефрон, мальпігієві судини, сечоводи, сечовий міхур, нирка, реабсорбція, фільтрація, осморегуляція, кам'яна хвороба.

Практична робота №4. Органи виділення людини. Вивчення будови нирки.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;8

Тема 8. Органи внутрішньої секреції.

Будова гіпофізу, щитоподібної залози, надниркових залоз, статевих залоз, поняття про гормони, зв'язок між будовою гормонів та виконуваними функціями, гуморальна регуляція функцій, гіпо- та гіперфункція гормонів.

Ключові поняття: гормон, гомеостаз, соматотропін, кортикотропін, тестостерон, андроген, гонадотропін, діабетична кома, тироксин, стероїди.

Семінар №3. Профілактика хвороб ендокринної системи.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;8

Змістовий модуль III.

Біологічні основи поведінки людини. Вища нервова діяльність.

Анатомія і фізіологія аналізаторів.

Тема 9. Анатомія і фізіологія нервової системи. Вища нервова діяльність.

Особливості будови нервової системи, поняття про рефлекторну дугу, будова головного мозку, будова спинного мозку, поняття про вищу нервову діяльність, умовні та безумовні рефлекси, роль нервової системи у вихованні дитини.

Ключові поняття: нейрон, кора мозку, ядра мозку, біла речовина, сіра речовина, безумовний і умовний рефлексії, автоматизм, пам'ять, увага, темперамент.

Семінар №4. Анатомія і фізіологія нервової системи. Вища нервова діяльність.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;8

Тема 10. Анатомія і фізіологія аналізаторів.

Будова аналізатора, зв'язок будови ока з виконуваними функціями, зв'язок будови вуха з виконуваними функціями, роль рівноваги, будова носа з виконуваними функціями, терморегуляція в організмі.

Ключові поняття: аналізатор, сітківка, рефракція, акомодация, барабана перетинка, слухові кісточки, статоцисти, смакові сосочки та цибулики, терморегуляція.

Семінар №5. Анатомія і фізіологія аналізаторів, профілактика захворювань.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1; 2; 3; 4

додаткові: 5;8

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	2	2	8	8	2	2
Відвідування семінарських занять	1	1	1	2	2	2	2
Відвідування практичних занять	1	1	1	3	3	-	-
Робота на семінарському занятті	10	1	10	2	20	2	20
Робота на практичному занятті	10	1	10	3	30	-	-
Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	6	30	2	10
Виконання модульної роботи		1	25	1	25	1	25
Виконання тестових завдань	10	1	10	1	10	1	10
Разом			69		128		69
Максимальна кількість балів	266						
Розрахунок коефіцієнта:	$266/60=4,43$						
Екзамен балів	40						

6.2 Завдання для самостійної роботи та критерії оцінювання

Змістовий модуль 1.

Вступ у анатомію та фізіологію. Вчення про кістки та м'язи.

Тема 1. Вступ. Значення анатомії і фізіології у хореографії.

Загальний огляд будови і функцій організму.

- ✓ Проаналізувати вклад українських вчених у розвиток анатомії та фізіології.

Методи анатомо-фізіологічних досліджень.

- ✓ Охарактеризувати будову та функції клітин, канини тіла людини.

Тема 2. Будова опорно-рухового апарату. Профілактика та перша медична допомога при травмах та нещасних випадках.

- ✓ Охарактеризувати будову та групи м'язів, вплив фізичних навантажень на розвиток м'язів.

Змістовий модуль II.

Вчення про внутрішні органи (спланхнологія)

Тема 3. Внутрішнє середовище організму. Кров: її функції та склад.

- ✓ Проаналізувати анатомо-фізіологічні особливості лімфатичної системи людини.

Тема 4. Профілактика та перша домедична допомога при серцево-судинних захворюваннях і кровотечах.

- ✓ Охарактеризувати основні критерії оцінювання функціонального стану серцево-судинної системи, пульсу та артеріального тиску. Проаналізувати вплив трудової активності та способу життя на стан серцево-судинної системи.

Тема 5. Особливості будови і функції органів дихання. Перша допомога при розладах дихання.

- ✓ Охарактеризувати регуляцію дихання.

Тема 6. Анатомо-фізіологічні особливості органів травної системи. Харчування і здоров'я людини. Профілактика захворювань шлунково-кишкового тракту.

- ✓ Охарактеризувати особливості водно-сольового обміну в організмі людини.
- ✓ Проаналізувати групи вітамінів, способи збереження вітамінів в продуктах харчування (за вибором).

Тема 7. Морфо-функціональні особливості видільної системи людини.

Профілактика хвороб видільної системи та шкіри.

- ✓ Проаналізувати особливості будови та функцій шкіри. Участь шкіри в терморегуляції.

Тема 8. Органи внутрішньої секреції.

- ✓ Охарактеризувати механізм дії гормонів.

Змістовий модуль III.

Біологічні основи поведінки людини. Вища нервова діяльність.

Тема 9. Анатомія і фізіологія нервової системи. Вища нервова діяльність.

- ✓ Типи вищої нервової діяльності. Особливості вищої нервової діяльності дитини.
- ✓ Сон та його гігієнічне значення

Тема 10. Анатомія і фізіологія аналізаторів.

- ✓ Проаналізувати анатомо-фізіологічні особливості та будову органу рівноваги; м'язово-суглобове чуття та чуття внутрішніх органів; особливості та будову хімічних органів чуття (смаку та нюху) та органи чуття шкіри (за вибором).

Критерії оцінювання

Самостійна робота з кожної теми за робочою навчальною програмою оцінюється у сумі в діапазоні від 0 балів до 5 балів:

5 балів – робота виконана в повному обсязі;

4 бали – якщо допускаються незначні помилки;

3 бали – обсяг виконаної роботи становить 50% - 40%;

2 бали - обсяг виконаної роботи становить 20% - 30%;

1 бал - обсяг виконаної роботи становить менше 10%

Контроль самостійної роботи здійснюється під час семінарів, тестування, співбесіди, заповнення зошиту з самостійної роботи.

6.3 Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Виконання модульної контрольної роботи передбачає надання відповідей на тести. Модульна контрольна робота містить по 25 тестів. За кожну правильну відповідь на 1 тестове завдання виставляється 1 бал, за неправильну відповідь – 0 балів. Модульна контрольна робота вважається зарахованою, якщо вона оцінена на 15 та більше балів.

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Підсумковий семестровий контроль відображає міру компетентності студента навчальної дисципліни «Анатомія, фізіологія та основи медицини». Формою підсумкового контролю є екзамен.

6.5 Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100	Відмінно
B	82-89	Дуже добре
C	75-81	Добре
D	69-74	Задовільно
E	60-68	Достатньо
FX	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу

Змістовий модуль III

Назва модуля	Біологічні основи поведінки людини. Вища нервова діяльність.	Анатомія і фізіологія аналізаторів.	
Кількість балів за модуль	69 балів		
№ лекцій	11		12
Теми лекцій	Анатомія і фізіологія нервової системи. Вища нервова діяльність.		Анатомія і фізіологія аналізаторів.
Теми семінарських занять та практичних занять		Семінар № 4. Анатомія і фізіологія нервової системи	Семінар № 5. Анатомія і фізіологія аналізаторів.
Поточна к/р	10 балів		
Модульний контроль	25 балів		
Самостійна робота	(5 балів)		(5 балів)
Підсумковий контроль	Екзамен		

8. Рекомендована література

Основна

1. Антонік, В. І. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізичної культури навч. Посібник [Електронний ресурс] / В.І. Антонік- Київ: Центр учбової літератури, 2018.-336с.– Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Antonik_VI/Anatomiia_fiziolohiia_ditei_z_osnovamy_hihiieny_ta_fizychnoi_kultury.pdf
2. Головацький А.С. Анатомія людини : підручник: у 3 томах [Електронний ресурс]/А.С. Головацький - Вінниця: Нова Книга, 2017.-376с.– Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=w7bSCQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_vpt_read#v=onepage&q&f=false
3. Коляденко Г. І. Анатомія людини: підручник / Г. І. Коляденко. – Київ: Либідь, 2014. – 384 с.
4. Сидоренко П. І. Анатомія та фізіологія людини: підручник[Електронний ресурс]/П.І. Сидоренко- Київ: Медицина, 2015.-248с.– Режим доступу: https://www.medpublish.com.ua/images/pdf/70717_Sidorenko_Anat%20ta%20fiziol%20ludini_5v.pdf

Додаткова

5. Аносов В.Х. Вікова фізіологія з основами шкільної гігієни [Електронний ресурс]/В.Х. Аносов, Н.Г. Хоматов, В.Г. Сидоряк – Режим доступу: lib.mdpu.org.ua/.../anosov_vkh_khomatov_ng_sidorjak_vkova_fzologja_z_osnovami_shklno_ggni.html
6. Антонік В. І. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізичної культури: [Електронний ресурс] /В.І Антонік, І.П. Антонік, В.Є. Андріанов– Режим доступу: chtyvo.org.ua/.../Anatomiia_fiziolohiia_ditei_z_osnovamy_hihiieny_ta_fizychnoi_kultury.pdf
7. Коляденко Г.І. Анатомія людини : підручник для студ. природ. спец. вищ. пед. навч. закладів / Г. І. Коляденко ; М-во освіти і науки України. - 6-те вид. - Київ: Либідь, 2016. - 384 с.
8. Маруненко І. М. Анатомія і вікова фізіологія з основами шкільної гігієни : курс лекцій / І. М. Маруненко, Є.І. Неведомська, В. І. Бобрицька; М-во освіти і науки України, Київський міський педагогічний університет імені Бориса Грінченка. - 2-е вид. - Київ: Прфесіонал, 2016. - 480 с.
9. Осипенко, Г. А. Основи біохімії м'язової діяльності: навчальний посібник для студентів вищих навч. закладів фіз. виховання і спорту / Г. А. Осипенко. - Київ: Олімпійська література, 2007. - 198 с.
- 10.Помогайбо, В. Основи антропогенезу : підручник / В. Помогайбо, А. Петрушов, Н. Власенко. - Київ: Академвидав, 2015. - 142 с.
- 11.Сидоренко, П. І. Анатомія та фізіологія людини : підручник / П. І. Сидоренко, Г.О. Бондаренко, С.О. Куц. - Київ: Медицина, 2018. - 199 с
- 12.Коляденко Г.І. Анатомія людини: підручник для студ. природ. спец. вищ. пед. навч. закладів / Г. І. Коляденко; М-во освіти і науки України. - 6-те вид. - Київ: Либідь, 2017. - 384 с.

13. Маруненко І. М. Анатомія, фізіологія, еволюція нервової системи : навчальний посібник [Електронний ресурс] / І. М. Маруненко - Київ : Центр учбової літератури, 2013. - 182 с : Режим доступу: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20170/1/anatomia.pdf>
14. Тарасюк В. С. Ріст і розвиток людини : підручник для студ. вищ. медич. навч. закл. / В. С. Тарасюк, І. Ю. Андрієвський. - Київ : Медицина, 2018. - 400 с. : табл., мал.
15. Федонюк Я. І. Основи медичних знань та долікарської допомоги: підручник для студентів вищих навчальних закладів III - IV рівні акредитації / Я. І. Федонюк - Львів : Новий Світ, 2021. - 590 с.